

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Кафедра реставрації та експертизи творів мистецтва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
з науково-педагогічної роботи

Марина ТОКАР

« 25 » листопада 2025 р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

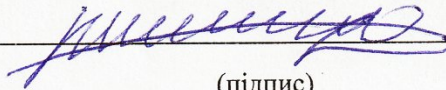
до виконання «Кваліфікаційної роботи бакалавра»

для здобувачів 4 курсу

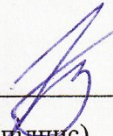
ОПП РЕТМ (бакалаврського рівня),

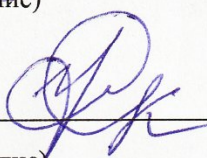
галузь знань	<u>В Культура, мистецтво та гуманітарні науки</u>
спеціальність	<u>В4 Образотворче мистецтво та реставрація</u>
спеціалізація	<u>В4.02 Реставрація</u>
освітня програма	<u>Реставрація та експертиза творів мистецтва</u>
факультет	<u>Образотворче мистецтво</u>

Методичні рекомендації до завдань з навчальної дисципліни реставрація творів живопису для здобувачів вищої освіти 4 курсу першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності В Образотворче мистецтво та реставрація спеціалізації В4.02 Реставрація ОПП Реставрація та експертиза творів мистецтва

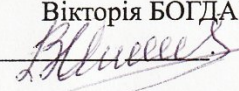
Розробник: _____ Артем ДЕРЕВ'ЯНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

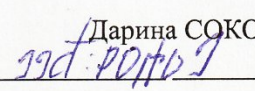
Методичні рекомендації розроблені кафедрою реставрації та експертизи творів мистецтва та затверджені протокол від «1» листопада 2025 року № 7

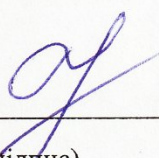
Завідувач кафедри _____ Вячеслав ШУЛІКА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Гарант освітньої програми _____ Наталія АНТОНЕНКОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензенти:

Вікторія БОГДАНОВА-НАЙДЕНКО, докторка філософії, завідувачка кафедри ТІМ ХДАДМ
 _____
(підпис)

Дарина СОКОЛОВА-БЕСЕДІНА, докторка філософії, художниця-реставраторка ХХМ
 _____
(підпис)

УЗГОДЖЕНО
Декан факультету ОМ _____ Ольга ІВАЩЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Методичною радою ХДАДМ

Протокол від « 25 » листопада 2025 року № 25-05

Зміст	
Вступ	4
РОЗДІЛ 1. КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА	5
1.1. Дослідницька частина	5
1.2. Комплексне оформлення реставраційної документації	10
РОЗДІЛ 2. Практична реставрація	11
2.1. Збір інформації та систематизація підготовчих матеріалів	12
2.2. Розробка авторської концепції реставраційного плану	12
2.3. Пошук оптимальних реставраційних методів і засобів	12
2.4. Вибір остаточного варіанта реставраційної методики	13
2.5. Виконання практичної (реставраційної) частини кваліфікаційної роботи	13
Розділ 3. Пояснювальна записка	16
Розділ 4. Методи контролю	23

ВСТУП

Підготовка фахівців мистецького спрямування здійснюється на факультеті «Образотворчого мистецтва», стратегічними цілями якого є здійснення вагомого внеску у розвиток вищої художньої та реставраційної освіти з метою формування творчих, компетентних і відповідальних фахівців, конкурентоздатних як в Україні, так і за її межами. Особливої уваги заслуговують реставраційні майстерні кафедри «Реставрації та експертизи творів мистецтва», у яких працюють досвідчені художники-реставратори. Протягом останніх десятиліть вони виховали нове покоління професіоналів, які впевнено заявляють про себе в музейній, реставраційній та культурно-науковій сфері, беруть участь у національних і міжнародних проектах, актуалізують класичні реставраційні підходи та відкривають нові обрії фахового осмислення культурної спадщини.

Освітньо-професійна програма «Реставрація» забезпечує підготовку бакалаврів на кафедрі РЕТМ ХДАДМ. У процесі навчання здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти знайомляться зі специфікою реставраційної діяльності в Україні та світі, опановують методи консервації й реставрації, технологію матеріалів, історію мистецтв, вдосконалюють професійну майстерність, застосовуючи комплекс знань із дисциплін «Академічний рисунок», «Академічний живопис», «Реставрація творів мистецтва», «Техніка та технологія», «Іконографія».

Кваліфікаційні роботи виконуються за профілем відповідної майстерні на основі зібраної інформації під час переддипломної практики. Обсяг і структура роботи визначаються здобувачем у погодженні з керівником реставраційної майстерні та затверджуються на засіданні випускової кафедри.

РОЗДІЛ 1. КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Кваліфікаційна робота здобувача за освітньою програмою «Реставрація творів мистецтва» повинна містити текстову та практичну частини відповідно до вимог освітніх стандартів. Захист проходить на підставі публічного виступу здобувача. Екзаменаційна комісія присвоює кваліфікацію: **Бакалавра реставрації**

Кваліфікаційна робота реставратора — це завершене або на етапі фахове дослідження та практичне реставраційне втручання, що має засвідчити професійну готовність автора до самостійної реставраційної діяльності, уміння аналізувати стан збереження пам'ятки, розробляти науково обґрунтовану концепцію консервації й реставрації та виконувати комплекс робіт відповідно до міжнародних реставраційних норм.

Характер кваліфікаційної роботи залежить від спеціалізації майстерні:

- **реставрація живопису** (станкові живописні твори на полотні, дошці, розписані поліхромні скульптури виконані в техніці олійного, темперного живопису або у змішаній техніці),

Практична частина містить комплекс реставраційних заходів, документування етапів роботи, аналіз попередніх втручань, обґрунтування методики реставрації та використаних матеріалів.

1.1. Дослідницька частина

Комплексний підхід у реставрації передбачає науковий аналіз твору, розробку концепції збереження, визначення обсягу необхідних робіт, вибір технологій і матеріалів, а також документування кожного етапу втручання.

Реставратор має:

- провести всебічне дослідження об'єкта:

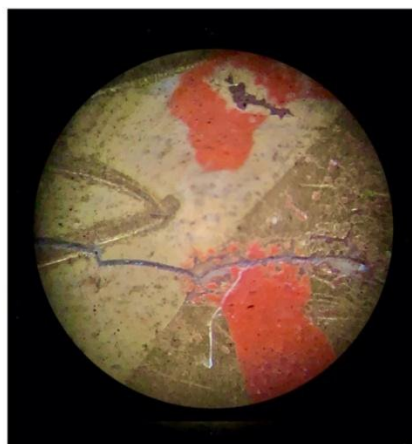
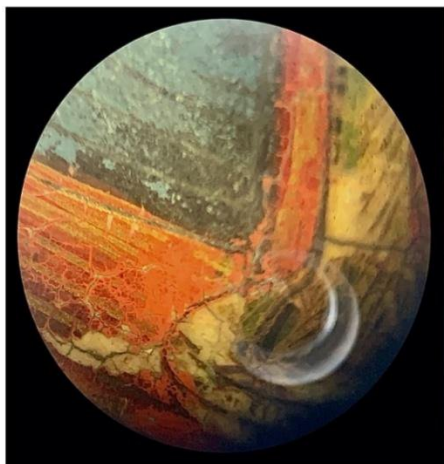
Візуальне дослідження,

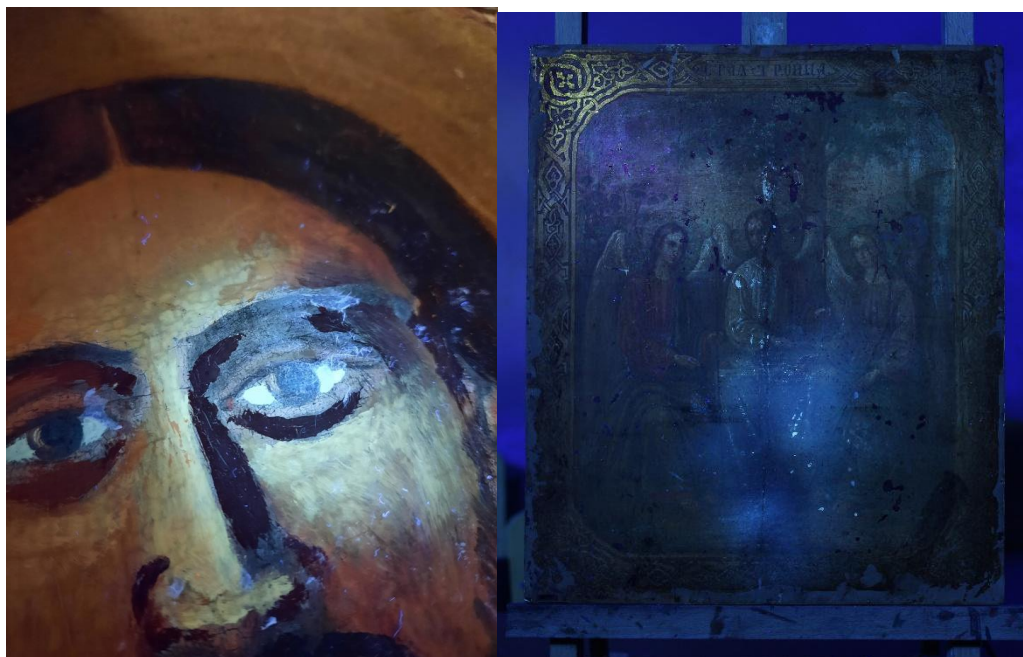
Ікона Іоанн Хреститель дошка, олія. 87х61.5 см. Сумський художній музей. Реставратор Ірина Сіволап.

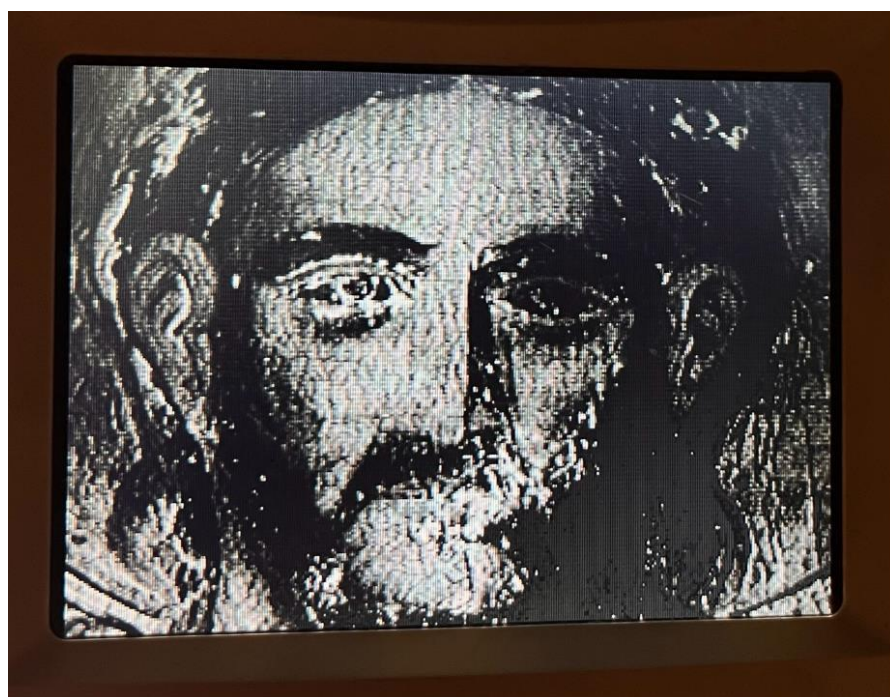
Приладові дослідження (мікроскопічні, дослідження в УФ та ІЧ діапазонах довжин хвиль, рентгенівські),

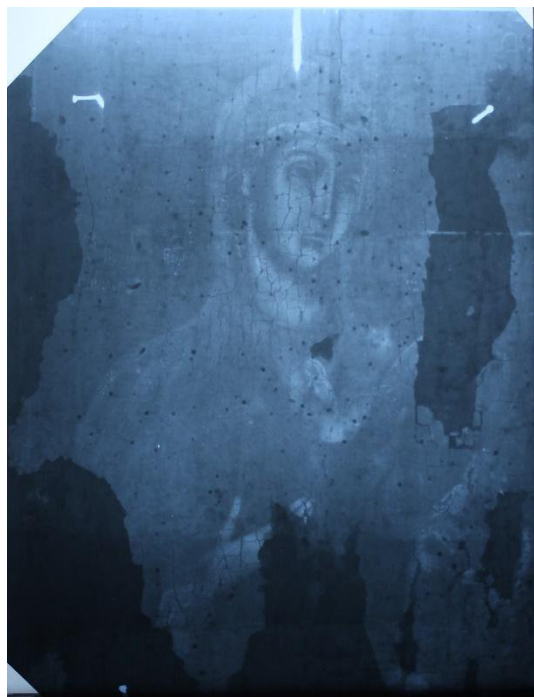
Мікроскопічні дослідження

Дослідження в УФ діапазоні довжин хвиль

Дослідження в ІЧ випромінюванні

Рентгенівські дослідження

Мікрохімічні та біологічні дослідження виконуються із допомогою кафедрального консультанта

Результат реакції мікропроби білого пігменту під дією високої температури

Мікрохімічні дослідження

Пророщена колонія пліснявих грибів *Penicillium glandicola*

- визначити причини руйнувань і загрози подальшої деградації об'єкту,
 - дати оцінку його стану збереженості,
 - розробити поетапний план робіт, узгоджений із науковим керівником та кафедрою і, за потреби, із замовником (музеєм, приватною колекцією, храмом).
-

1.2. Комплексне оформлення реставраційної документації

Реставрація неможлива без точного й повного документування. У кваліфікаційній роботі оформлюються:

- фотофіксація стану до, під час і після втручання,

- опис технології твору,
- опис стану його збереженості,
- мистецтвознавчий аналіз (за необхідністю),
- результати атрибуційних досліджень (за наявністю),
- карта ушкоджень (за необхідністю),
- матеріалознавчий аналіз,
- докладні протоколи робіт,
- рекомендації щодо подальшого зберігання.
- паспорт реставраційного об'єкта,

Документація має бути цілісною, логічною та відповідати вимогам музеїв і реставраційних інституцій.

РОЗДІЛ 2. Практична реставрація

Практична частина кваліфікаційної роботи може включати:

- вивчення та опробування методики реставрування,
- консерваційні заходи,
- очищення, зміцнення основи,
- очищення, зміцнення шару живопису,
- реконструктивні процеси спрямовані на оновлення основи твору,
- відтворення втрачених фрагментів у межах дозволених етичних норм,
- тонування, фіксацію, заключний захист об'єкту реставрації.

Якщо темою кваліфікаційної роботи обрано не один твір, а **серію** (наприклад, диптих, триптих парні портрети, натюрморти, пейзажі), здобувач проводить повний спектр дослідження та реставрації для

кожного з них, порівнюючи матеріали, характер ушкоджень, причини руйнувань та особливості реставраційних рішень.

2.1. Збір інформації та систематизація підготовчих матеріалів

Кваліфікаційна робота може бути в роботі у здобувача не один семестр. Під час переддипломної практики здобувач:

1. визначає об'єкт реставрації;
2. збирає історичні, мистецтвознавчі та технологічні відомості;
3. проводить аналіз аналогів (реставраційних кейсів, наукових статей, музейних методик).

Матеріали включають: дослідження, архівні дані, технічні зразки, фотографії, результати мікроскопії (якщо передбачено умовами практики). Результатними переддипломної практики повинно бути сформований дослідницький розділ.

2.2. Розробка авторської концепції реставраційного плану

Реставратор формує концепцію втручання, що має:

- відповідати міжнародним реставраційним стандартам (мінімальність втручання, оборотність, наукова обґрунтованість),
 - враховувати історико-культурну цінність твору,
 - забезпечувати збереження автентичності.
-

2.3. Пошук оптимальних реставраційних методів і засобів

На цьому етапі здобувач визначає:

- можливі методи роботи,
- безпечні реагенти,
- оптимальні технології зміцнення, очищення, тонування, реконструкції.

Проводяться проби матеріалів на тестових ділянках.

2.4. Вибір остаточного варіанта реставраційної методики

Обирається найбільш науково обґрунтований, безпечний і ефективний варіант, який відповідає:

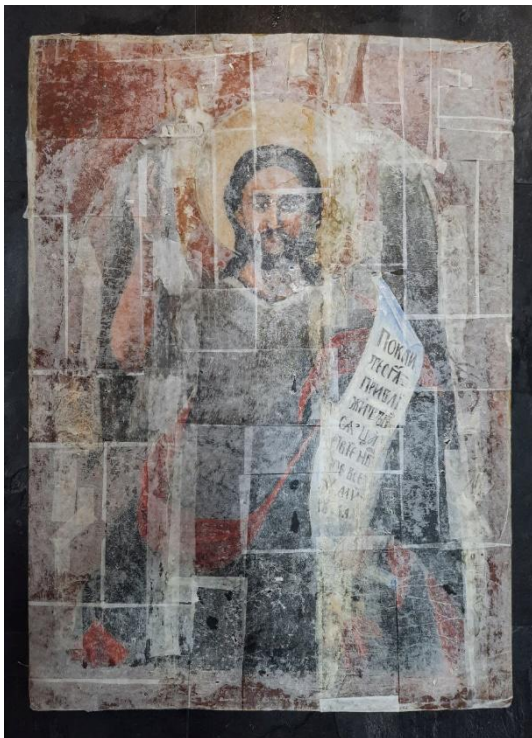
- стану об'єкта,
 - етичним нормам реставрації,
 - можливим умовам експонування.
-

2.5. Виконання практичної (реставраційної) частини кваліфікаційної роботи

Здобувач виконує весь комплекс робіт, включаючи:

- консервацію,
- усунення проблем із основою твору,
- зміцнення ґрунту та фарбового шару,
- очищення лицьового боку від нашарувань (пил, різночасові записи, тощо),
- реконструкцію втрачених елементів,
- нанесення шару захисного лакового покриття.

Деякі реставраційні роботи диктуються станом конкретного твору та можуть не виконуватись обов'язково на кожному об'єкті.

Профілактична заклеювання,
укріплення фарбового шару і ґрунту

Стадія реставрації основи

Стадії видалення записів та забруднень

Стадії підведення реставраційного ґрунту та тонування втрат живопису

Реконструкція втрат авторського живопису

Реконструкція втрат авторського живопису

Після закінчення проводиться аналіз відповідності результату завданню кафедри.

Розділ 3. Пояснювальна записка

Пояснювальна записка містить:

1. Титульний лист
2. Завдання на кваліфікаційну роботу здобувача
3. Вступ (обґрунтування актуальності теми);
4. Історичні й технологічні дослідження;
5. Аналіз аналогів (якщо потрібно);
6. План реставраційного втручання;
7. Опис матеріалів і методів реставрації;
8. Аналіз виконаних робіт;
9. Висновки;

- 10.Список літературних джерел;
- 11.Ілюстративні матеріали (фото «до», «під час», «після», карти ушкоджень, аналоги),
- 12.Паспорт реставрації,
- 13.Презентація (плакати, відео презентації тощо)

Міністерство культури і стратегічної комунікації України
Харківська державна академія дизайну і мистецтв
(повне найменування вищого навчального закладу)
Факультет «Образотворче мистецтво»
(назва факультету)
Кафедра Реставрації та експертизи творів мистецтв
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи

бакалавра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: **Реставрація ікони “Іоанн Предтеча”, 87х61.5 см, дошка, олійна фарба.**

Виконав: здобувач 4 курсу
спеціальності
В4 «Образотворче мистецтво та реставрація»
(шифр і назва напрямку підготовки)

Освітньо-професійна програма
«Реставрація та експертиза творів мистецтв»

Сиволап І.А.

(прізвище та ініціали)

Керівник
ст. викл. Деревянко А.Ю

(прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Факультет “Образотворче мистецтво”

Кафедра реставрації та експертизи творів мистецтва

Освітній рівень «бакалавр»

В4 «Образотворче мистецтво та реставрація»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри РЕТМ Шуліка В.В.

“ ” червень 2025 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ

Сиволап Ірина Артемівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Реставрація ікони “Іоанн Предтеча”, 87х61.5 см, дошка, олійна фарба».

керівник роботи: Дерев'янко А.Ю., ст. викладач

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “ ” травня 2025 року

№ 117-ОС

2. Строк подання здобувачем роботи травня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи 120 листів, паспорт реставрації, 28 ілюстрацій.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) розділ 1 – історико-мистецтвознавчі дослідження, розділ 2 – комплексні техніко-технологічні дослідження, розділ 3 – процес реставрації, список використаних джерел, додатки

5. Перелік графічного матеріалу: Фотографії до реставрації, в процесі дослідження, в процесі реставрації, після реставрації.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
1.	Завідувач кафедри РЕТМ, кандидат мистецтвознавства, доцент Шуліка В.В.	завдання видав	завдання прийняв
2.	Доцент, кандидат хімічних наук Жернокльов К.В.		

7. Дата видачі завдання

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Візуальне дослідження	вересень	виконано
2.	Фотофіксація	вересень	виконано
3.	Рентгенографічне дослідження	вересень	виконано
4.	Дослідження в ультрафіолетовому світлі	вересень	виконано
5.	Укріплення фарбового шару та осипів ґрунту	жовтень	виконано
6.	Склеєння іконного щита	жовтень	виконано
7.	Видалення цвяхів	листопад	виконано
8.	Укріплення основи	листопад	виконано
9.	Поповнення втрат тилового боку основи	листопад	виконано
10.	Тонування реставраційних вставок основ	грудень	виконано
11.	Гідрофобізація тилового боку основи	грудень	виконано
12.	Видалення профілактичних заклеюк	січень	виконано
13.	Видалення цвяхів з лицьової сторони основи	січень	виконано
14.	Поповнення втрат основи лицьового боку	січень	виконано
15.	Очищення крайових ділянок ікони від записів	лютий	виконано
16.	Фрагментарне укріплення левкасу реставраційним ґрунтом	лютий	виконано

17.	Видалення записів	лютий березень	виконано
18.	Дослідження ІЧ-діапазоні довжини хвиль	квітень	виконано
19.	РФА дослідження	квітень	виконано
20.	Мікрохімічне дослідження	квітень	виконано
21.	Повторне укріплення фарбового шару та орнаменту	травень	виконано
22.	Поповнення втрат ґрунтового шару	травень	виконано
23.	Нанесення ізоляційного шару лаку	червень	виконано
24.	Реставраційне тонування втрат фарбового шару	червень	виконано
25.	Нанесення захисного шару лаку	червень	виконано

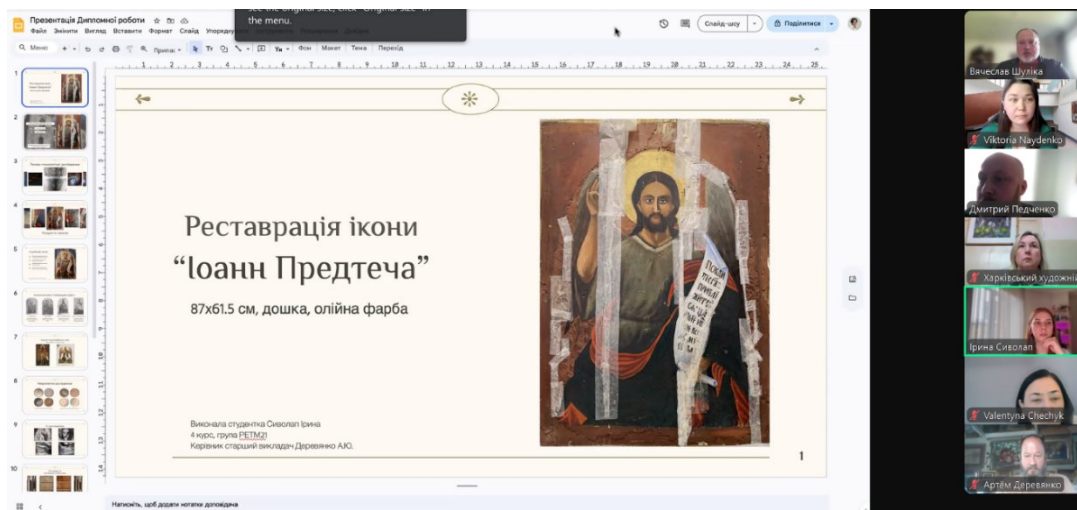
Студент _____ Сиволап І.А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи) _____ Дерев'яно А.Ю.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедрою “_____” червня 2025 р.

Презентації до захисту кваліфікаційних робіт бакалаврів

Плакати а1 для живого захисту роботи Гур'єва Н.С. «Реставрація ікони « Свята Трійця » дерево олія. 31,2x26,8

Розділ 4. Методи контролю

Передбачено:

- щотижневі консультації з керівниками реставраційних майстерень;
- перегляди етапів робіт;
- допуск до захисту на основі позитивного відгуку керівника;
- зовнішнє рецензування фахівцями Науково-реставраційних майстерень, реставраторами та науковими працівниками музеїв.

У виданні використані роботи здобувачів та викладачів:

1. Сиволап Ірина Артемівна «Реставрація ікони «Іоанн Предтеча»» 18 ст. Дошка, олія. 87х61,5см
2. Макаренко Катерина Андріївна Реставрація ікони «Пресвята Богородиця Скоропослушниця» поч. XX ст. дерево, олія 50х43 см.
3. Панова Д. Е. «Реставрація ікони «Пресвята Богородиця Смоленська» дошка, темпера. 19 ст.»
4. Гур'єва Н.Є. «Реставрація ікони «Свята Трійця»» дерево олія. 31,2х26,8 см.
5. Ст. викл. Каф. РЕТМ Дерев'янка А.Ю. Реставрація ікони Божої Матері Почаївської д.т. кін. XIX ст.

Література

1. Антонович Є. Мистецтвознавчі методи аналізу творів мистецтва. Київ: Либідь, 2011. 240 с.
2. Бідзіля В. О. Біоциди в реставраційній практиці. Київ: Національний науково-дослідний центр України, 2003. 64 с.

3. Даниленко В. Діагностика та аналіз культурних цінностей. Київ: Наукова думка, 2014. 312 с.
4. Жердзіцький В. Живопис. Техніка та технологія. Харків: Колорит, 2006. 327 с.
5. Кифішин Є. Основи техніки та технології живопису. Київ: Либідь, 2010. 256 с.
6. Лоханько В.Є. Художні матеріали і техніка живопису. Харків: Мистецтво, 1938. 187 с.
7. Лоханько Ф.П., Флорова Т.І. Художні Матеріали: Техніка Живопису. Київ: Держ. видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1960. 142 с.
8. Проблеми збереження, консервації і реставрації музейних пам'яток історії та культури: Спецвипуск. Проблеми біопошкодження пам'яток історії та культури /Кол. авторів, кер. Т.О. Кондратюк. Київ: ІПК ПК, 1998. 172 с.
9. Рибалко С. Б. Лакофарбові матеріали середини ХХ ст.: проблеми старіння та реставрації. Вісник ХДАДМ, 2018.
- 10.Рибалко С. Б. Методи виявлення вторинних записів на олійному живопису. Матеріали наук.-практ. семінару Харківського художнього музею, 2022.Сланський Б. Техніка живопису та реставрації. Київ: Мистецтво, 2009. 304 с.
- 11.Руденко С. І. Основи реставрації творів живопису. Львів: Львівська нац. академія мистецтв, 2015. 148 с.
- 12.Скоп Л. Українське церковне малярство у Галичині: техніка та технологія XV-XVIII ст. Львів: Коло, 2013. 192 с.
- 13.Проблеми збереження, консервації і реставрації музейних пам'яток історії та культури: спецвипуск / Кол. авторів; кер. Т. О. Кондратюк. Київ: ІПК ПК, 1998. 172 с.
- 14.Losos L. Die Technik der Malerei. Praha: Artia Verlag, 1988. 191 p.